

ПРИНЦИП ОФІЦІЙНОГО З'ЯСУВАННЯ ВСІХ ОБСТАВИН У СПРАВІ

*Попик О.О.,
студентка 3 курсу
Інституту прокуратури та слідства
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Основу будь-якого судочинства, в тому числі й адміністративного, має становити система вихідних науково-обґрунтованих ідей, засад та положень, що визначає його значення, роль, зміст та порядок здійснення. Такими вихідними ідеями, засадами та положеннями є система принципів, що відіграють роль гарантуючого та системоутворюючого фактору під час здійснення судочинства [4, 1].

Взагалі принципи адміністративного процесу – це закріплені у нормах права фундаментальні положення, визначальні ідеї, які виражають сутність і специфіку адміністративного процесу і спрямовані на забезпечення його результативності. Так, одним з основних принципів адміністративного судочинства і є принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі, що притаманний лише адміністративному судочинству, він відображає його сутність і роль адміністративного суду під час розгляду справ.

Дослідженням принципу офіційного з'ясування всіх обставин у справі, правда здебільшого в контексті дослідження всієї системи принципів адміністративного судочинства, займалась значна кількість науковців. Серед них: Коломоєць Т.О., Кротюк О.В., Стефанюк В.С., Матвійчук В.К., Трачук П.А., Мельник Р.С. та інші. Але окремо від всієї системи принципів даний принцип досліджувався мало, тож він потребує подальшого вивчення.

Слід зазначити, що одна з особливостей адміністративного судочинства полягає у тому, що обставини в адміністративній справі суд може встановлювати на підставі не лише доказів, зібраних сторонами або за їх ініціативи, а й доказів, зібраних судом

з власної ініціативи. Тобто адміністративне судочинство, на відміну від цивільного, щодо забезпечення змагальності полягає у більш активній ролі суду [2, 100]. Відповідно до ч. 4 ст. 11 Кодексу адміністративного судочинства України (далі - КАС) на суд покладено обов'язок вживати передбачених законом заходів, необхідних для всебічного і повного з'ясування обставин у справі, у тому числі щодо виявлення та витребування доказів з власної ініціативи.

Як відмічає Кротюк О.В., під принципом офіційного з'ясування всіх обставин у справі розуміють формально визначену і юридично закріплену сукупність основоположних ідей і положень, які характеризують активну участь суду в стимулюванні сторін до подання доказів у справі, а також здійснення безпосереднього виявлення та витребування доказів, що мають значення для встановлення істини у справі та прийняття законного й обґрунтованого рішення [4, 7].

Даний принцип полягає в активній ролі суду і за своїм змістом обмежує дію принципів змагальності і диспозитивності. Наявність цього принципу обумовлена тим, що в учасників публічно-правових відносин, зазвичай, нерівні можливості, оскільки особі протистоїть потужний адміністративний апарат [2, 104]. Активна роль суду дає можливість врівноважити можливості людей, які необізнані у тонкощах юриспруденції, і суб'єкта владних повноважень, а також сприяє тому, щоб порушені владою права були захищені.

Суд має повністю встановити обставини справи, щоб ухвалити справедливе та об'єктивне рішення, оскільки варто враховувати, що предмет публічно-правового спору зазвичай стосується інтересів широкого кола осіб, прав та свобод яких стосується правовий акт, що став предметом судового розгляду (публічних інтересів). Тож, суд повинен дослідити, як судові рішення може вплинути на ці інтереси, а не лише на інтереси осіб, які беруть участь у справі.

З метою з'ясування всіх обставин в адміністративній справі суд здійснює такі дії:

1) роз'яснює особам, які беруть участь у справі, їхні процесуальні права та обов'язки;

2) згідно з ч. 5 ст. 11 КАС пропонує особам, які беруть участь у справі, подати докази або з власної ініціативи витребує докази, яких, на його думку, не вистачає;

3) іншим чином сприяє особам, які беруть участь у справі, здійснювати свої права відповідно до КАС [2, 101].

Слід зазначити, що при недостатності доказів для встановлення певних обставин, суд має з'ясувати, якими ще доказами можна підтвердити чи спростувати ці обставини. Якщо такі докази наявні у осіб, які беруть участь у справі, суд пропонує подати їм ці докази, якщо ж ці докази знаходяться у інших осіб – суд витребує їх. Також відповідно до ч. 6 ст. 71 КАС якщо особа, яка бере участь у справі, без поважних причин не надасть докази на пропозицію суду для підтвердження обставин, на які вона посилається, то суд вирішує справу на основі наявних доказів.

Отже, як підмітив Бойко В. Ф., адміністративний суд не повинен бути стороннім спостерігачем під час розгляду справи. Закон зобов'язує суд створювати необхідні умови для всебічного, повного й об'єктивного дослідження справи, а також контролювати дії сторін, активно досліджувати надані докази і виключати з розгляду ті з них, які є неприпустимими, залучати нові, забезпечувати неухильне додержання учасниками судового процесу всіх правил судочинства, встановлених законом [3, 4].

Принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі закріплений в ст. 11 КАС в контексті закріплення всіх принципів адміністративного судочинства, що забезпечує комплексний правовий вплив усіх принципів на зміст адміністративного судочинства. Але слід відмітити, що саме механізму реалізації цього принципу присвячена найбільша кількість норм КАС. Тобто законодавче закріплення даного принципу є завершеним і сформованим, а також має комплексний характер, оскільки закріплює і сам принцип, і механізм його реалізації в процесі розгляду адміністративних справ.

На думку Кротюк О. В., головним інструментом реалізації принципу офіційного з'ясування всіх обставин у справі є доказування. Реалізація цього принципу здійснюється при провадженні в адміністративних справах у всіх інстанціях, починаючи з підготовчого провадження. Недотримання чи порушення даного прин-

ципу є підставою для перегляду судового рішення в апеляційному чи касаційному порядку [4, 13].

Слід відмітити, що відповідно до ч. 2 ст. 195 КАС адміністративні суди апеляційної інстанції у своїй діяльності можуть дослідити докази, які не досліджувалися у суді першої інстанції, з власної ініціативи або за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, якщо визнають обґрунтованим ненадання їх до суду першої інстанції або необґрунтованим відхилення їх судом першої інстанції. Це стосується і доказів, які були витребувані судом першої інстанції, але не були надані позивачем або відповідачем.

Також у випадку порушення принципу офіційного з'ясування всіх обставин у справі судом першої інстанції, зокрема у разі неповного з'ясування судом обставин, що мають значення для справи, адміністративний суд апеляційної інстанції має право скасувати таке судове рішення та увалити нове рішення.

Що ж стосовно перегляду судом касаційної інстанції оскаржуваного рішення адміністративних судів, то встановлення порушення судом принципу офіційного з'ясування всіх обставин у справі буде підставою для вирішення адміністративним судом касаційної інстанції питання про направлення справи на новий розгляд. При цьому суд залишає за собою можливість вказати у своєму рішенні на те, у чому саме порушено вказаний принцип, чим звернути на це увагу суду, який здійснюватиме новий розгляд справи.

Варто зазначити, що дія принципу офіційного з'ясування всіх обставин у справі продовжується стосовно конкретної адміністративної справи навіть після набуття судовим рішенням законної сили, що обумовлюється існуванням інституту судового провадження за нововиявленими обставинами [4, 8].

Важливе значення має з'ясування питання стосовно того, чи є повноваження суду щодо виявлення та витребування доказів з власної ініціативи правом суду, чи його обов'язком. З цього приводу існує достатньо обґрунтована і послідовна позиція Кротюк О. В., яка зазначає, що на рівні правового регулювання, безвідносно до конкретної адміністративної справи, вжиття передбачених законом заходів, необхідних для з'ясування всіх обставин у справі, у тому числі щодо виявлення та витребування доказів з

власної ініціативи є правом суду, складовою його повноважень. А в процесі реалізації принципу офіційного з'ясування всіх обставин справи стосовно конкретної ситуації та щодо конкретної адміністративної справи це право трансформується в обов'язок [4,8].

Тож, на основі всього сказаного вище можна зробити висновки, що принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі відіграє важливу роль в адміністративному судочинстві, оскільки він:

- 1) відображає особливість адміністративного судочинства, спричинену особливим предметом адміністративних спорів;
- 2) забезпечує активну процесуальну діяльність суб'єктів адміністративного судочинства;
- 3) забезпечує виявлення та всебічність дослідження доказів у справі;
- 4) забезпечує збалансування приватних та публічних інтересів у процесі здійснення адміністративного судочинства;
- 5) сприяє реалізації вимог справедливості та законності у правозастосовчій діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2005. - №№ 35-36, 37. – Ст.446.
2. Адміністративне судочинство України : підручник / Т. О. Коломоець ; за заг. ред. Т. О. Коломоець. – К. : Істина, 2011. - 256 с.
3. Бойко В. Ф. Проблеми правосуддя в Україні і шляхи їх вирішення / В. Ф. Бойко // Право України.- 2002.- № 3.- С. 3-7.
4. Кротюк О. В. Принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі та його реалізація в адміністративному судочинстві України : автореф. дис. ... канд.. юрид. наук : 12.00.07 / О. В. Кротюк. - К, 2013. - 18 с.

Науковий керівник: Закаленко О.В., асистент кафедри адміністративного і фінансового права Національного університету «Одеська юридична академія».